

sa esiintyvien stereotyyppisiä merkityksiä ylläpitävien (nainen pohtii »iskisikö» tuntemattoman miehen) tai mahdollisesti murta-
vien (äiti papiljoteissa) keskustelujakso-
jen pohdiskelua, vaan stereotyyppien hyö-
dynnetään lähinnä silloin, kun voidaan to-
deta niiden toteutuvan diskursseissa. Toi-
saalta kirjoitetun tekstin analyysissä esiin-
tyy jonkin verran ylitulkintaa siten, että
piteimpien tekstijaksojen analyysi niputtaa
yhteen heterogeenista aineistoa. Kun tutkija
nyt tyytyy artikkeleissaan yleensä yhteen
todentamaansa tulkintaan, olisi yhteenveto-
artikkeli tehnyt mahdolliseksi pohtia enem-
mänkin tulkinnallisuuden merkitystä tällai-
sen aineiston käsittelyssä ja avata merkityk-
siä keskustelijoiden ja lukijoiden erilaisil-
le näkökulmille.

Tulosten tarkastelu antaa aiheutta kysyä,
onko tässä kyse vain aineiston rajallisuu-
desta tai rajoittuneisuudesta: oman puhuja-
kokemukseni perusteella arvelisin, että esi-
merkiksi julkisissa tilanteissa, tilanteissa,
joissa esiintyy puhujien välistä manipuloin-
tia, tai sellaisissa kasvokkaisissa vuorovai-
kutustilanteissa, joissa pariskunnat kiistele-
vät, voisi hyvinkin esiintyä sukupuoleen

liittyvien stereotyyppisten merkitysten
käyttöä kiistelykeinoina. Tutkija käyttää
turhan vähän aikaisemman tutkimuksen
tuloksia tukena pohtiakseen oman aineis-
tonsa antia ja rajoituksia.

Tutkimuksen kaksijakoisuus jättää tut-
kijalle tehtäväksi kutoa yhteen kirjoitetun
tekstin analyysin ja keskusteluaineiston
analyysin tulokset. Tässä hän onnistuu koh-
tuullisen hyvin, joskin aineisto antaisi läh-
tökohtia syvällisempiin pohdiskeluihin ja
uusien tutkimustehtävien kartoittamiseen.
Tutkimus on tällaisenaankin kiinnostava
uusi näkökulma suomalaiseen naistutki-
mukseen ja erityisesti sukupuolen ja vuo-
rovaikutuksen suhteita tarkastelemaan tut-
kimukseen. Se ei välttämättä anna suoravii-
vaisia vastauksia noita suhteita koskeviin
kysymyksiin, mutta välttää yksisilmäiset
tulkinnat ja nostaa selvästi näkyviin sekä
kulttuuriset sukupuolistereotyyppit että vä-
lähdyksen sukupuolen konstruointiin liitty-
vän arkikeskustelun luonnetta. ■

LIISA LAUTAMATTI

Sähköposti: llautama@cc.jyu.fi

SUKUNIMITIETOUTTA SUOMALAISILLE

Pirjo Mikkonen & Sirkka Paikkala *Sukunimet*. Helsinki: Otava 2000. 895 s. ISBN 951-
1-14936-9.

Pirjo Mikkosen ja Sirkka Paikkalan
suurteos suomalaisista sukunimistä
koki syksyllä 2000 seitsemännen tulemi-
sensä. Ensimmäisen kerran teos ilmestyi jo
vuonna 1984. Tuolloin nimenä oli *Suoma-
lainen nimikirja*, sillä mukana olivat myös
etunimet; erillinen sukunimikirja ilmestyi
ensi kerran vuonna 1992. Teoksen olemas-
saolon aikana suomalaisessa sukunimistö-
sä on luonnollisesti ehtinyt tapahtua muu-

toksia, ja uusimmassa painoksessa nämä
muutokset on pyritty ottamaan huomioon.
Keskityn tässä esittelyssäni lähinnä siihen,
mikä kirjassa on uutta, sillä vuonna 1986
Eero Kiviniemi kirjoitti teoksesta perinpo-
haisen kritiikin (Virittäjä 90, s. 220–227),
joka on edelleenkin ajankohtainen. Aikai-
semmin ovat teosta esitelleet myös esimer-
kiksi Helena Rautala (Sananjalka 1985) ja
Timo Alanen (Genos 4/1984).

Teoksen pääosan muodostaa muhkea, yli 700-sivuinen aakkosellinen suomalais-ten sukunimien hakemisto. Suomen läsnä-olevalla väestöllä on tätä nykyä käytössä noin 127 700 sukunimeä, joten ne eivät ole mitenkään voineet kaikki päästä mukaan kirjassa esiteltyihin. Nimien valinnassa tekijöillä on ollut kaksi periaatetta. Ensimmäinen on nimen yleisyys: sillä on oltava vähintään 100 Suomessa elävää kantajaa. Tämän frekvenssirajan ylittäviä nimiä oli kirjaa tehtäessä 6,3 % kaikista Suomessa käytössä olevista nimistä ja suomenkielisiä 10,2 %. Tämä ei tunnu kovin paljolta, mutta näkymä on toinen, kun katsotaan, kuinka moni suomenkielinen löytää kirjasta nimensä: hakusanana olevat nimet kattavat 93 % kaikista suomenkielisten nimien haltijoista. Toinen kriteeri, joka kirjaan pääseen nimen on ollut täytettävä, on, että nimi on — tekijöiden sanoin — »muodoltaan ja äänneasultaan suomalainen tai suomalais-tunut». Niinpä esimerkiksi *Viikki*-niminen löytää nimensä teoksen hakusanojen joukosta, *Viik* sen sijaan ei.

Hakusanoina olevien nimien määrä on teoksen elämän aikana jonkin verran kasvanut: ensimmäisessä painoksessa niitä oli tekijöiden mukaan 4 890, nyt 5 200. Niiden nimien määrä, joista kirjassa on tietoja, on kuitenkin tähän verrattuna moninkertainen, sillä teoksen lopussa on hakemisto, jossa on 16 500 nimeä. Hakusana-artikkeleissa on tietoja nimien lähtöpaikasta, iästä, levikistä ja etymologiasta, ja yleensä niissä myös annetaan esimerkkejä asiakirjojen mainitsemista nimien varhaisimmista kantajista.

Edellisen korjatun painoksen jälkeen uusia hakusanoja on laskelmieni mukaan tullut 167. Nimiartikkelien määrä on kuitenkin kasvanut tätä huomattavasti enemmän, sillä nyt on oman artikkelin saanut miltei 900 sellaista nimeä, jotka aiemminkin kyllä ovat olleet hakusanoina mutta hakusanasta on ollut vain viittaus jonkin

toisen nimen artikkeliin. Useimmiten on kyse siitä, että entinen pitkä artikkeli, johon sisältyi tietoja paitsi hakusananimistä myös useista lähiasuisista nimistä, esimerkiksi yhdyssanoista ja johdoksista, on lohjennut useaksi. Tyypillinen on vaikkapa vanhan painoksen nimen *Hautala* artikkeli; uudessa painoksessa siitä on erotettu 12 uutta artikkelia: *Hauta*, *Hauta-aho*, *Hautajärvi*, *Hautakangas*, *Hautakorpi*, *Hautakoski*, *Hautalahti*, *Hautaluoma*, *Hautamaa*, *Hautamäki*, *Hautaniemi* ja *Hautaviita*. Tässä tapauksessa oman artikkelin saaneista nimistä useimmat ovat ilmeisesti suhteellisen nuorien tilannimien mukaan otettuja sukunimiä, joten niistä ei ole kovin paljon sanottavaa. Silti erilliset artikkelit puolustavat paikkaansa, sillä nyt on esimerkiksi nimien levikkiä pystytty luonnehtimaan entistä tarkemmin, ja vaikka uusi artikkeli ei olisikaan paria riviä pitempi, erillinen artikkeli on lukijalle ystävällisempi esitystapa kuin toiseen nimeen viittaaminen. Vaikka valtaosa vanhoista nimiartikkeleista on tällaisia lohkeamia lukuun ottamatta säilynyt ennallaan, on varsin moniin kuitenkin tehty myös muutoksia: etymologiavaihtoehtoja on annettu lisää, nimen levikkialuetta on täsmennetty, lähiasuisia nimiä luetellaan entistä useampia jne.

Nimiartikkelien, lyhyidenkin, taakse kätkeytyy kunnioitettava määrä tutkimusta ja arkistojen ja kirjallisuuden seulontaa. Käytävissä on nyt ollut enemmän lähdeaineistoa kuin teoksen ensimmäistä versiota kirjoitettaessa, ja myös edellisen painoksen jälkeen on ilmestynyt uutta lähdekirjallisuutta, arkistot ovat täydentyneet ja apua tarjoaa nyt myös Internet. Tekijöiden mukaan aiemman lähteiden niukkuuden tilalle on tullut suoranainen runsaudenpula, niin että valintoja on ollut pakko tehdä. Teoksen lähdeluettelo on jo aiemmin ollut huomattavan laaja, ja nyt se on kasvanut sähköisillä lähteillä sekä yli 20 kirjalla tai käsikirjoit-

teella. Tärkein painetun kirjallisuuden lähde näyttää silti edelleen olevan Viljo Nissilän tuotanto, jota teoksessa luetellaan kahden ja puolen tiheästi ladotun palstan veran.

Eniten muutoksia on ymmärrettävästi kokenut SIRKKA ja JARMO PAIKKALAN yhdessä kirjoittama artikkeli »Tilastotietoja suomalaisten sukunimistä», onhan Suomen väestörakenne vuoden 1985 jälkeen pakoilaisten ja paluumuuttajien tulon mukana voimakkaasti kansainvälistynyt. Toinen sukunimistöömme vaikuttanut seikka on, että vuoden 1986 alussa astui voimaan uusi sukunimilaki, joka mahdollistaa sen, että molemmat puoliset saattavat avioliitossa säilyttää oman nimensä, ottaa yhteiseksi nimeksi kumman tahansa puolison nimen tai — jos perusteita on — jonkin muun nimen tai kumpikin voi käyttää niin sanottua aviollista kaksoisnimeä, joka muodostetaan puolisoiden alkuperäisistä nimistä, esimerkiksi *Isohookana-Asunmaa, Viljamaa-Laakso*. Tapahtuneet muutokset ovat merkinneet ensinnäkin sitä, että nimien määrä on selvästi lisääntynyt: vuoden 1985 jälkeen nimiä on tullut lisää yli 48 000 eli 61,5 prosenttia, kun lisäys vuodesta 1970 vuoteen 1985 oli vain noin 3 000 nimeä eli runsaat 4 prosenttia. Ei-suomalaisten nimien osuus koko sukunimistöstä on kasvanut miltei 12 prosenttiyksikköä: vuoden 1985 23,2 prosentista 35 prosenttiin. Avionimet puolestaan ovat lisääntyneet yli 7 prosenttiyksikköä.

Nimien määrä ja niiden prosenttiosuus kaikista nimistä kertovat kuitenkin vain puolittomuuden suomalaisesta sukunimimaisemasta. Suomalainen saattaa edelleenkin avata puhelinluettelon ilman että on pelkoa törmätä kovinkaan eksoottisiin nimiin: nimien kantajien määrä on kovin erilainen kuin nimien määrä. Ei-suomalaisten nimenkantajien määrä on kyllä vuodesta 1985 kasvanut kuten ei-suomalaisten nimienkin,

mutta vain 7,2 prosenttiyksikköä, eikä sukunimilain uudistus näytä horjuttaneen vanhaa nimikäytäntöä — saati perheinstituutiota, kuten jotkut lakia valmisteltaessa pelkäsivät — sillä avionimien kantajia on 18 vuodessa tullut vain 0,7 prosenttiyksikköä lisää.

Yhä edelleen valtaosalla Suomen kansalaisia on suomalainen sukunimi: koko väestöstä noin 77 prosentilla. Tavallisimmin se päättyy johtimeen *nen*: tällainen nimi on 36 prosentilla suomalaisia, ja sadan yleisimmän suomalaissukunimen listaa johtavat edelleen *Virtanen, Korhonen, Nieminen* ja *Mäkinen*. Kaikkiaan 132 yleisimmän nimen listassa on *nen*-nimiä 88. Ensimmäiset vieraat nimet tulevat vasta listan loppupuolella, ja ne ovat tuttuja ruotsinkielisiä nimiä: *Lindholm* (85.), *Johansson* (88.), *Nyman* (91.), *Lindström* (115.) ja *Karlsson* (123.). Edes nimien järjestys yleisyyslistalla ei 18 vuoden kuluessa ole suuresti muuttunut. Esimerkiksi kymmenen ensimmäisen joukosta on pudonnut vain *Lehtonen* eikä sekään kauemmas kuin yhdenneksitoista, ja 11. tilalta on yhdeksänneksi noussut *Heikkinen*. Lisäksi muutaman nimen paikka on vaihtunut. Sadan yleisimmän ei-suomalaisen nimen listaan on sentään päässyt yksi nimi, joka vanhastaan ei ole kuulunut suomalaiseen nimistöön: viimeisenä siinä on nyt nimi *Nguyên*.

Nimistöistä juuri sukunimet ovat se osa, jossa yhteiskunnalliset muutokset näkyvät nopeimmin ja selvimmän, ja muutosten vauhti näyttää vain kiihtyvän. Myös sukunimiemme taustoista ja etymologiasta on uskottavasti edelleen löydettävissä uutta tietoa. On mainio asia, että *Sukunimet*-kirjan tekijät ovat jaksaneet saattaa teoksensa ajan tasalle. Työ ei kuitenkaan ole lopussa vaan odotettavissa on kirjan uusia painoksia, ja todennäköisesti tämän ja seuraavan painoksen väli on lyhyempi kuin tämän ja edellisen. Tällä hetkellä omat nimet ovat

kuitenkin taas tuoreina kirjoissa. Toivottavasti ne eivät jää kansien väliin vaan teos saa runsaasti käyttäjiä. ■

LAILA LEHIKONEN

Sähköposti: laila.lehikoinen@helsinki.fi

SUOMI, HÄME JA SATAKUNTA

Jukka Peltovirta (toim.) *Hämeen Käräjät I. Hämeen ristiretki 750 vuotta 1999.* Hämeenlinna: Hämeen Heimoliitto ry. ja Harjavalta: Emil Cedercreutzin Säätiö 2000. 310 s. ISBN 951-98507-1-6.

Hämeen Käräjät I -teos on syntynyt Hämeen ristiretken 750-vuotisjuhlassa Hämeenlinnassa 1999 pidettyjen esitelmien pohjalta: MAUNO JOKIPII kirjoittaa Hämeen ristiretkestä, EINO JUTIKKALA Hämeestä ristiretken jälkeen ja HANNES SIHVO Jukolan hämäläisistä veljeksistä. Näiden lisäksi kirjassa on VILJO RASILAN pohdiskeleva esitys hämäläisten olemuksesta ja tulevaisuudesta sekä hiippakunnan piispan tervehdys käräjävälle. Arkeologian emeritusprofessori UNTO SALO on laajentanut juhlaesitelmänsä kirjan kokoon, yli 200-sivuisiksi artikkeliksi. Esittelen tässä Salon artikkelia *Suomi ja Häme, Häme ja Satakunta* ja kommentoin sitä nimistöntutkijana.

Arkeologian ja asutushistorian tutkijat viittaavat usein paikannimiin ja olettavat nimistä löytyvän lisävalaistusta tutkittaviin asioihin. Monet heistä ovat uskaltaneet myös käyttämään paikannimiä todistusaineistona. Ahkerimpia kieliaineksen, sekä nimistön että sanaston, käyttäjiä on viime aikoina ollut Unto Salo, viimeksi tutkimuksessaan *Ihmisen jäljet Satakunnan maise-massa. Kulttuurimaiseman vuosituhannet* (1997), jossa hän yhdistelee suomen sanastohistoriaa kulttuurimaiseman eriaikaisiin kehitysvaiheisiin. Nyt käsillä olevassa tutkimuksessa Salo pyrkii liittämään yhteen arkeologiseen aineistoon sekä muun muassa paikannimiin ja tarinaperinteeseen sisäl-

tyviä asutushistoriallisia todisteita. Tutkimuksessa käytetyn lähdekirjallisuuden määrä on kunnioitettava: lähdeluettelo on runsaan 12 tiheän painosivun pituinen.

Salo hahmottelee tutkimuksessaan maan lounaisosien asutuksen varhaisvaiheita. Tutkimuksen keskeisenä kohteena on Häme, muun muassa se mikä tai mitä Häme on eri aikoina ollut. Satakunta nousee Hämeen rinnalle sisämaan asutuksen eriytyessä. Suomella taas on Hämeen ja Satakunnan naapurina osansa alueen asutus- ja kulttuurihistoriallisessa palapelissä. Käsiteltävinä ajanjaksoina ovat Hämeen ja Satakunnan yhteinen saamelaisvaihe, eräkulttuurin aika, vanhan saamelaisalueen jakautuminen Hämeeksi ja Satakunnaksi sekä Hämeen ja Satakunnan asutuksen myöhemmät vaiheet rautakaudella ja keskiaikana.

Salo lähtee siitä, että Häme ja Satakunta ovat alkuaan olleet saamelaisten maata, kun taas lounaisrannikko on ollut suomien asuttama. Hän olettaa, että sisämaassa on varhaisimpina aikoina ollut vanha pyyntikiertoinen lapinkyläjärjestelmä, joka on hävinnyt maanviljelyn alettua toisella esikristillisellä vuosituhannella. Myöhempiä arkeologisina todisteina sisämaan saamelaisista ovat kivilatomukset, niin sanotut lapinrauniot. Sisämaan asutuksen varhaisimpien vaiheiden rekonstruoinnissa paikannimet ovat keskeisessä osassa. Salo on tehnyt suuren ja ainakin nimistöntutkijoita hyödyt-